

Стандарти обґрунтованості кримінальних процесуальних рішень у кримінальному процесі

Галина Миколаївна Гетьман*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна*

**e-mail: g.m.getman@nlu.edu.ua*

Анотація

Актуальність теми зумовлено тим, що у практичній площині існують проблеми щодо прийняття кримінальних процесуальних рішень та їх обґрунтування у формі процесуальних документів, неправильного тлумачення національного законодавства, низького рівня обізнаності щодо рішень Європейського суду з прав людини, що виявляються у відмові слідчих суддів у задоволенні клопотань із застосування заходів забезпечення кримінального провадження, затримання особи. Метою статті є визначення стандартів обґрунтованості кримінальних процесуальних рішень. Методологічне підґрунтя дослідження становлять методи аналізу, формально-юридичний та порівняльний. У статті виокремлено кримінальні процесуальні рішення, що приймаються у кримінальному провадженні, їх ознаки, значення. Було проаналізовано окремі рішення Європейського суду з прав людини щодо обґрунтованості рішень у кримінальному провадженні. На підставі проведеного дослідження зроблено висновки та надано рекомендації щодо застосування напрацьованих стандартів обґрунтованості рішень у кримінальному провадженні на національному рівні, зокрема, щодо обґрунтованості підозри, щодо необхідності отримання інформації для підтвердження або розвіювання конкретної підозри, на підставі якої було здійснено арешт, а також щодо необхідності обстоювання стороною своїх доводів, зазначених у кримінальному процесуальному рішенні.

Ключові слова: кримінальне процесуальне рішення; рішення слідчого, прокурора; рішення слідчого судді; обґрунтованість кримінального процесуального рішення; кримінальне провадження; досудове розслідування.

Standards of the Validity of Criminal Procedural Decisions in Criminal Proceedings

Halyna M. Hetman*

Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

*e-mail: g.m.getman@nlu.edu.ua

Abstract

The relevance of the topic is due to the fact that in practice there are problems with making criminal procedural decisions and their justification in the form of procedural documents, misinterpretation of national legislation, low level of awareness of the decisions of the European Court of Human Rights, which are manifested in the refusal of investigating judges to satisfy motions for the application of measures to ensure criminal proceedings, detention of a person. The purpose of the article is to determine the standards of validity of criminal procedural decisions. The methodological basis of the study is based on the methods of analysis, formal legal and comparative. The article identifies criminal procedural decisions made in criminal proceedings, their features and significance. In article was analyzed certain decisions of the European Court of Human Rights on the validity of decisions in criminal proceedings. Based on the study, the author draws conclusions and provides recommendations on the application of the established standards for the reasonableness of decisions in criminal proceedings at the national level, in particular, on the reasonableness of suspicion, on the need to obtain information to confirm or dispel a specific suspicion on the basis of which an arrest was made, and on the need for a party to defend its arguments specified in a criminal procedural decision.

Keywords: criminal procedural decision; decision of an investigator, prosecutor; decision of an investigating judge; validity of a criminal procedural decision; criminal proceedings; pre-trial investigation.

Вступ

Обґрунтованість та вмотивованість є найважливішими змістовими складовими будь-якого кримінального процесуального рішення у кримінальному провадженні, що приймаються уповноваженими суб'єктами органів досудового розслідування, прокуратури та набувають зовнішнього вияву через складення процесуальних актів, що породжують різного роду кримінальні процесуальні відносини у кримінальному провадженні.

Варто розуміти, що не всі кримінальні процесуальні документи у кримінальному провадженні є кримінальними процесуальними рішеннями. Наприклад, висновки експертів, різні за змістом довідки щодо підозрюваного або обвинуваченого, протоколи проведення процесуальних дій, супровідні листи. Такі кримінальні процесуальні документи є способами отримання

інформації: 1) щодо осіб, які є учасниками кримінального провадження; 2) що відображають хід та результати проведення процесуальних дій; 3) що мають доказове значення, тобто підтверджують або спростовують раніше отримані фактичні дані.

Щодо кримінальних процесуальних рішень, які набувають форми процесуальних актів, то варто зазначити, що на підставі їх обґрунтованості та вмотивованості породжуються певні зобов'язання або, навпаки, створюються заборони виконувати певні дії в межах кримінального провадження.

Кримінальний процесуальний закон України не дає чіткого визначення кримінального процесуального рішення. Але, у ч. 1 ст. 110 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) закріплено, що «процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді та суду» [1]. Тобто чинним кримінальним процесуальним законодавством передбачено два критерії поділу кримінальних процесуальних рішень, що можуть прийматися уповноваженими суб'єктами в межах кримінального провадження: 1) рішення прокурора та уповноважених суб'єктів органів досудового розслідування; та 2) судові рішення. Тож, метою статті є визначення за національним законодавством України кримінальних процесуальних рішень, що приймаються у кримінальному провадженні, а також визначення обґрунтованості, як критерію, що до них висувається. Для досягнення мети варто вирішити такі завдання, як аналіз чинного кримінального процесуального законодавства та рішень Європейського суду з прав людини, у яких Суд визначає чіткі стандарти обґрунтованості, що мають становити основу будь-якого кримінального процесуального рішення.

Огляд літератури

Питанням законності та обґрунтованості кримінальних процесуальних рішень як актів застосування права свої дослідження присвятили такі видатні процесуалісти України, як М. І. Бажанов [2] та Ю. М. Грошевий [3]. Спадок зазначених науковців надав поштовху для здійснення подальших наукових пошуків у означеному напрямі та набув свого розвитку в працях В. С. Зеленецького [4], Н. В. Глинської [5; 6] та ін. Проте визначення змісту обґрунтованості кримінальних процесуальних рішень у кримінальному провадженні, стандарти обґрунтованості – це ті питання, що потребують обговорення, адже аналіз змісту кримінальних процесуальних рішень дає підстави стверджувати, що часто на практиці уповноважені на складення процесуальних документів суб'єкти припускаються помилок у частині обґрунтованості прийнятого кримінального процесуального рішення щодо

застосування певного заходу забезпечення кримінального провадження чи, зокрема, затримання особи, що є підставою в подальшому для скасування такого рішення й нівелює ефективність досудового розслідування та визначених у ст. 2 КПК України завдань кримінального провадження.

Матеріали та методи

Зважаючи на обрану тему та мету статті, що стосується визначення змісту стандарту обґрунтованості кримінальних процесуальних рішень, здійснено комплексний підхід до застосування методів наукового пошуку. Методологічну основу дослідження становить метод аналізу, який ґрунтується на дослідженні положень кримінального процесуального законодавства щодо правового закріплення різновидів кримінальних процесуальних рішень та їх змісту. Застосування формально-юридичного методу дало змогу простежити взаємозв'язки внутрішнього змісту кримінальних процесуальних рішень у кримінальному провадженні та їх зовнішньою формою. Окрім того, застосування порівняльного методу дозволило проаналізувати практику ЄСПЛ щодо визначення стандартів обґрунтованості рішень та їх втілення у практику прийняття кримінальних процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

Результати та обговорення

Кримінальні процесуальні рішення за національним законодавством

Рішення, що приймаються слідчим, дізнавачем, прокурором, відповідно до ч. 3 ст. 110 КПК України, приймаються у формі постанови, а також у формі обвинувального акта (ч. 4 ст. 110 КПК України, вимоги до його складення закріплено у ст. 291 КПК України). Вимоги, яким має відповідати постанова слідчого, прокурора, закріплено у ч. 5 ст. 110 КПК України, серед яких, одним із важливих критеріїв цього кримінального процесуального рішення є саме мотивувальна частина, що має складатися з елементів щодо: 1) викладу змісту обставин, які є підставами для прийняття постанови; та 2) мотивів прийняття постанови, їх обґрунтування [1].

Судові рішення у кримінальному провадженні, у свою чергу, можна класифікувати за різними підставами. Однак усі підстави поділу судових рішень не є предметом дослідження. Головними критеріями, що мають важливе значення при обґрунтованості таких рішень, є такі:

- 1) залежно від стадії кримінального провадження: а) рішення слідчого судді під час досудового розслідування; б) рішення суду під час розгляду кримінального провадження в суді;
- 2) залежно від змісту та вирішуваних у кримінальному провадженні завдань: а) ухвали; б) вироки; в) постанови.

У нашому дослідженні ми звертаємо увагу тільки на ухвали слідчого судді (під час досудового розслідування) та суду (під час розгляду кримінального провадження в суді) в контексті вирішення питань щодо застосування заходів примусу, оскільки, ухвали суду є проміжними рішеннями слідчого судді або суду, в яких вирішуються питання організаційного та розпорядчого характеру. Однією з основних вимог законодавця щодо постановлення ухвали є належно складена мотивувальна частина цього процесуального рішення, яка має розкривати суть питання, що вирішується ухвалою та за чією ініціативою (що має значення під час розгляду скарг ЄСПЛ) вирішується питання, а також розкривати встановлені судом обставини із посиланням на докази, мотиви неврахування окремих доказів [1].

Здійснюючи аналіз та тлумачення вимог, що закріпив законодавець щодо складення означених кримінальних процесуальних актів як форми рішень у кримінальному провадженні (зокрема, ч. 5 ст. 110, ст. 370, п. 2 ч. 1 ст. 372 КПК України), варто зробити висновок, що спільним для них елементом, що визначає їх належність і законність, є саме їх обґрунтованість та вмотивованість.

Визначивши кримінальні процесуальні рішення у формі конкретних процесуальних рішень (за ст. 110 КПК України), законодавець оминув такі рішення слідчого, прокурора, як клопотання слідчого або прокурора та повідомлення про підозру. Аналіз наукових досліджень [7; 8] окремих думок дослідників дає підстави дійти висновку, що в теорії кримінального процесу означені рішення вчені визнають як кримінальні процесуальні рішення. Зокрема, складення повідомлення про підозру породжує обов'язок слідчого чи прокурора повідомити особу, у чому вона підозрюється, та роз'яснити такий особі її права та обов'язки. Клопотання, у свою чергу, за своєю природою теж є кримінальним процесуальним рішенням, однак яке позбавлене самостійності через пряму вимогу законодавця пройти двоступеневий контроль щодо дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні зі сторони прокурора (п. 5 ч. 2 ст. 40 КПК України) [1] та слідчого судді (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України) [1].

Підставами стверджувати, що клопотання слідчого або прокурора, повідомлення про підозру, поряд з іншими рішеннями уповноважених суб'єктів у кримінальному провадженні, так само є кримінальними процесуальними рішеннями, що можна визначити через певні своєрідні, спільні ознаки, серед яких варто виокремити: 1) правовий характер; 2) імперативність; 3) розпорядчий характер; 4) загальнообов'язковий характер; 5) стверджувальний характер (посилання на конкретні обставини); 6) ініціювальний характер;

7) чітко встановлені вимоги до оформлення; 8) відповідність їх поставленим завданням кримінального провадження, зокрема, відповідно до вимог ст. 2 КПК України.

Таку значну увагу до вимог, що закріплені у кримінальному процесуальному законодавстві України, щодо обґрунтованості та вмотивованості кримінальних процесуальних рішень у кримінальному провадженні ми приділяємо через те, що саме їх дотримання є підставою належного застосування заходів примусу в кримінальному провадженні та дотримання прав, свобод людини і громадянина, оскільки, відповідно до ст. 3 Конституції України держава визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [9]. Це є важливим через те, що застосування певних заходів примусу у кримінальному провадженні дають дозвіл відповідним уповноваженим особам на певний рівень втручання у життя людини, або обмежують права людини щодо вільного пересування або, наприклад, розпоряджатися на власний розсуд своїм майном (тут можна згадати, зокрема, такі заходи забезпечення кримінального провадження, як накладення арешту на майно, надання тимчасового дозволу до речей і документів або тримання під вартою при обранні запобіжного заходу щодо підозрюваного чи обвинуваченого). Серед іншого метою застосування подібних заходів забезпечення у кримінальному провадженні є саме: 1) припинення вчинення кримінального правопорушення, що тягне за собою спричинення шкоди здоров'ю або майну осіб, або спричинення смерті чи завдання фізичних, чи психологічних страждань; 2) попередження чинення тиску на свідків, потерпілих у кримінальному провадженні; 3) попередження знищення чи пошкодження речей та документів, що можуть бути речовими доказами у кримінальному провадженні; 4) попередження втечі підозрюваного або обвинуваченого. У цілому така загальна мета передбачена ч. 1 ст. 177 КПК України [1].

Належне обґрунтування кримінального процесуального рішення у кримінальному провадженні є підставою для всебічного розгляду такого документа судом та для пропорційного втручання держави (в особі уповноважених на здійснення досудового розслідування суб'єктів) у приватну сферу життя людини.

Проте порушення таких вимог, як обґрунтованість та вмотивованість тягне за собою відмову у задоволенні прохання щодо надання дозволу застосування заходів примусу, що, закономірно, робить неможливим втручання держави у приватну сферу життя людини, також призводить до втрати речових доказів, що могли забезпечити ефективність здійснення досудового

розслідування, передання матеріалів кримінального провадження до суду та, зокрема, притягнення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, до належної відповідальності.

Національні суди відмовляють у вирішенні питань щодо застосування заходів примусу. До прикладу, можна навести декілька рішень слідчих суддів щодо відмови через необґрунтованість поданого до суду клопотання, у застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання [10], або про застосування запобіжного заходу у вигляді поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги в умовах, що виключають небезпечну поведінку особи [11], або щодо арешту майна [12]. Такі випадки не є поодинокими у практиці слідчих суддів.

За таких умов можна дійти висновку, що у разі звернення сторони обвинувачення до слідчого судді під час досудового розслідування з клопотанням про обрання запобіжного заходу, застосування заходів забезпечення кримінального провадження або інших заходів примусового характеру, суд відмовляє у задоволенні клопотання через недотримання вимог, що висуває законодавець у частині обґрунтованості цього кримінального процесуального рішення. Зокрема, схожі ситуації виникають у зв'язку з неправильним тлумаченням представниками сторони обвинувачення такого поняття, як «обґрунтованість». Саме тому, у вирішенні розглядуваної проблеми існує необхідність звернення до напрацьованої практики ЄСПЛ та вироблених стандартів, які є обов'язковими та керівними під час прийняття кримінальних процесуальних рішень та, зокрема, під час складення таких документів.

Стандарти обґрунтованості кримінального процесуального рішення

Стандарт «обґрунтованості» кримінальних процесуальних рішень, що приймаються уповноваженими суб'єктами кримінального провадження (які є уповноваженими державою на прийняття таких рішень, тобто є представниками держави), виявляється у рішеннях ЄСПЛ щодо порушення ст. 3 «Заборона катування» та ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [13], адже саме ці статті прямо захищають людину від несанкціонованого втручання держави до кола законних прав людини, а також від застосування незаконного фізичного чи психологічного впливу та обмеження свободи й особистої недоторканності.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [14], рішення, прийняті ЄСПЛ, є обов'язковими для виконання Україною. Вони є прецедентним джерелом для кримінального процесу, що дає змогу вирішувати спірні питання

щодо уникнення порушень прав та свобод людини на національному рівні в кримінальному провадженні, а також створює реальні можливості уникнення неправильного тлумачення норм національного законодавства та допомагає убезпечити осіб від свавільного втручання держави, в особі представників сторони обвинувачення. Ця теза підтверджується п. «г» ч. 2 ст. 13 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», яким передбачено «забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Суду прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів...» [14]. Тобто в умовах прийняття того чи іншого рішення у кримінальному провадженні, при обранні заходу забезпечення особи або застосування заходів примусу слідчий та прокурор (доречно додати, що в Україні прокурор завжди погоджує клопотання слідчого щодо застосування таких заходів) мають належним чином обґрунтувати мету рішення щодо застосування відповідного заходу примусу у кримінальному процесуальному рішенні (у будь-якій формі: постанова, клопотання, повідомлення про підозру). Таке обґрунтування кримінальних процесуальних рішень має здійснюватися на підставі стандартів ЄСПЛ.

Вважається, що «правові стандарти» являють собою керівні ідеї та принципи, які слугують певним зразком у правозастосуванні [15, с. 156]. Виходячи зі змісту слова «стандарт», варто розуміти, що воно означає певну типову норму, зразок, модель, що є керівним під час здійснення певного вибору. Тож, під час прийняття кримінального процесуального рішення суб'єкт, який здійснює затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення або щодо якої необхідно застосувати заходи примусу, має обґрунтувати необхідність та пропорційність застосування такого заходу. Про це неодноразово наголошував та нагадував у рішеннях ЄСПЛ.

Так, у п. 32 *Case of Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom* [16] ЄСПЛ визначив необхідність обґрунтування підозри щодо арешту та тримання під вартою своєрідним для кожного окремого злочину. Звичайно, справа, яку ми взяли до прикладу, має свої особливості, адже розглядуване питання стосувалося терористичних злочинів. Однак ЄСПЛ наголошує, що «обґрунтованість» підозри, на якій має ґрунтуватися арешт, є невід'ємною частиною гарантії проти свавільного арешту та тримання під вартою. «Обґрунтованість підозри» передбачає існування фактів або інформації, що дають чітке розуміння відповідному суб'єкту прийняття кримінального процесуального рішення щодо необхідності вчинення таких дій, що конкретна особа вчинила (або могла вчинити) кримінальне правопорушення, на що указує певна кількість суттєвих обставин (фактів), що не підлягають спростуванню. Обґрунтованість підозри має «виправдовувати» мету затримання особи та обрання

до такої особи відповідного запобіжного заходу. Зокрема, у ст. 208 КПК України передбачено, що «без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин; 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України» [1]. За національним законодавством положення ст. 208 КПК України поєднані із подальшим прийняттям рішення щодо тримання особи під вартою. Окрім того, в українському законодавстві відсутній термін «арешт особи», який виявляється через термін «затримання особи».

Зокрема, стандарт обґрунтованої підозри має бути врахований під час обґрунтування кримінальних процесуальних рішень щодо специфічних суб'єктів вчинення кримінального правопорушення та специфіки самого злочину, на що звертається увагу в окремому дослідженні, тобто «за наявності ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки, громадської безпеки, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових кримінальних правопорушень), не може бути застосовано інший, більш м'який, ніж тримання під вартою, запобіжний захід» [17, с. 160].

У п. 92 *Case of S., V. and A. v. Denmark* [18] ЄСПЛ визначає важливість обґрунтування рішення про тримання особи під вартою та наведення судом певних підстав, що виправдовують продовження тримання під вартою. Тобто, щоб слідчий суддя або суд на національному рівні мав можливість навести певні підстави, що «виправдовують продовження тримання під вартою», виникає необхідність наведення таких підстав у відповідному клопотанні слідчого або прокурора, а також надання ними відповідних матеріалів кримінального провадження. Зокрема, ч. 3 ст. 184 КПК України закріплює, що до клопотання додаються: 1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання; 2) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу; 3) підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність засто-

сування запобіжного заходу [1]. Окрім того, особа, щодо якої здійснюється обрання такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, має бути присутньою під час розгляду клопотання, що дає можливість реалізації засади змагальності (ст. 22 КПК України [3]), тобто наведенні своїх позицій з певного питання, на підставі чого суд доходить остаточного висновку. При цьому важливим зауваженням ЄСПЛ є те, що підстави, що наводяться для отримання дозволу на здійснення тримання під вартою, не мають бути «надзвичайно лаконічними» та «не містити посилання на будь-яке правове положення». Така вимога у кримінальному процесуальному рішенні має знаходити свій вияв через описання тих фактів, що стали відомими суб'єкту прийняття кримінального процесуального рішення. Вони мають бути викладені у клопотанні слідчого (погодженого з прокурором) до слідчого судді або суду, через описання тієї правової ситуації, що сталася, з наведенням конкретних та чітких фактів (без надання їм зайвої та довгої «історії» про кримінальну подію, що відбулася), з підтвердженням викладених обставин через додавання до такого клопотання відповідних матеріалів (це можуть бути, наприклад, протоколи проведених слідчих розшукових дій, що містять відповідні факти, висновки експертиз, довідки).

У п. 55 *Case of Murray v. the United Kingdom* [19] ЄСПЛ зазначає щодо вимоги «обґрунтованості підозри». Варто розуміти, що затримання особи має відбуватися без попередньої доведеності суб'єктами, які здійснюють затримання, вини особи, яка підлягає затриманню. Представники держави, уповноважені здійснити затримання, мають діяти відповідно до ситуації, що складається під час затримання, з урахуванням того, що окрім як затримання особи, яка вчинила злочин, ніщо не убезпечить інших від завдання їм шкоди. При цьому, зважаючи на терміновість такого затримання, уповноважені державою суб'єкти на здійснення затримання не мають витрачати час на збір фактичних обставин, що підтверджують підозру у вчиненні кримінального правопорушення, що може завдати шкоди життю та здоров'ю інших. Отримання такої інформації можливе після затримання через з'ясування обставин слідчим суддею або судом, а також подальшого проведення слідчих розшукових дій. Окрім того, для затримання особи на підставі «підозри» достатньо формального елементу – затримання особи та тримання під вартою передбачено законодавством країни-учасниці (з урахуванням матеріального та процесуального права).

Щодо наявності такого елементу, як затримання особи та тримання під вартою на підставі процедури, що передбачена національним законодавством, ЄСПЛ звернув увагу ще у рішенні у справі *X. v. Switzerland* [20], зазначивши, що мета затримання особи та тримання особи (навіть з урахуванням особи

неповнолітнього) вважається виправданою, коли така діяльність уповноважених державою суб'єктів відповідає процедурі, що передбачена національним законодавством, зокрема така діяльність була «справедливою та належною».

Подібна позиція ЄСПЛ простежується і у рішенні у справі *Erdaguz v. Turkey* [21] (п. 51). ЄСПЛ звертає увагу на якість реалізації мети затримання особи, наголосивши, що органи досудового розслідування не пред'являють обвинувачення особі, але виправданим є проведення допиту під час тримання під вартою (для кримінального процесуального законодавства України важливим є те, що таке затримання має відбуватися в межах розпочатого кримінального провадження або невідкладного внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про вчинене кримінальне правопорушення та затримання особи з обранням запобіжного заходу (ст. 214 КПК України) [1]). Так, виявляється стандарт отримання інформації для «підтвердження або розвіювання конкретної підозри, на підставі якої було здійснено арешт». А обставини, на яких було здійснено затримання особи, не обов'язкові для складення обвинувального акта стосовно затриманого.

Здійснюючи аналіз практики ЄСПЛ щодо вироблення стандартів обґрунтованості рішень у кримінальному процесі, вважаємо за доцільне також проаналізувати рішення у справі *Jalloh v. Germany* [22], що стосувалося порушень ст. 3 Конвенції. У цій справі у п. 71 ЄСПЛ звертає увагу, що здійснення обґрунтування «переконливими фактами», щодо застосування певних заходів до особи, є обов'язковим. У цьому разі необхідна чіткість таких фактів, тобто точне визначення (описання) у кримінальному процесуальному рішенні мети такого втручання, його необхідності або нагальності в поєднанні зі складністю вчиненого кримінального правопорушення. При цьому важливою є вказівка у відповідному кримінальному процесуальному рішенні (клопотання слідчого, прокурора, ухвала слідчого судді або суду) на неможливість отримання зразків або аналізів іншими способами, а також відсутність ризиків для життя та здоров'я осіб, до яких застосовується таке втручання.

З огляду на визначені ЄСПЛ стандарти варто наголосити, що в основу цих стандартів покладено необхідність доведення (доказування) окремих фактів відповідними уповноваженими суб'єктами, про що наголошувалося в окремих наукових дослідженнях [23; 24]. Адже, обґрунтованість полягає саме в обстоюванні стороною своїх доводів, що наводяться у кримінальному процесуальному рішенні, а не перерахуванні виключно «сухих фактів», що є прямим порушенням і чинного кримінального процесуального законодавства, і вимог ЄСПЛ, які є обов'язковими для виконання країною-учасницею.

Висновки

Проведене дослідження дало можливість зробити такі висновки.

Забезпечення прав та свобод людини є найвищою цінністю та основною метою держави. Саме діяльність держави в особі відповідних суб'єктів, що наділяються правами та обов'язками здійснювати досудове розслідування, має бути належною. Ця належність має виражатися у дотриманні уповноваженими працівниками органів досудового розслідування законодавчих приписів, що регулюють їх діяльність в межах кримінального провадження, та уникненні від їх свавільного тлумачення. Варто додати також, що законність прийнятого кримінального процесуального рішення виявляється також через сукупність загальних ознак, що указують на належність прийняття такого рішення (складення документів на бланках, наявність підписів, дотримання вимог державних стандартів щодо документообігу та його змістового наповнення).

Будь-яка процесуальна діяльність у межах кримінального провадження має ґрунтуватися не тільки на нормах кримінального процесуального законодавства, а й мати своє вираження через прийняття відповідних кримінальних процесуальних рішень, що виявляються у кримінальних процесуальних документах, таких як постанови, клопотання слідчого, прокурора та ухвали слідчого судді або суду.

Практика застосування заходів примусу, затримання особи свідчать про непоодинокі випадки порушення прав особи, через неналежне обґрунтування та не доведення необхідності застосування таких заходів чи здійснення затримання особи, що, у свою чергу, призводить до виявлення порушень статей 3 та 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Європейським судом з прав людини. До кола причин, що створюють такі ситуації, слід віднести формальне ставлення представників органів досудового розслідування до вимог, що закріплені в національному законодавстві, а також неналежну обізнаність вимог ЄСПЛ щодо уникнення порушення означених статей Конвенції.

Зокрема, ці вимоги стосуються обов'язку доведеності обґрунтованості прийняття кримінального процесуального рішення щодо застосування заходів примусу, зокрема заходів забезпечення кримінального провадження, та затримання особи.

Вивчення практики ЄСПЛ дає підстави стверджувати, що Судом були напрацьовані відповідні стандарти щодо обґрунтованості рішень у кримінальному провадженні, серед яких потрібно виокремити: стандарт «обґрунто-

ваної підозри» щодо арешту та тримання під вартою; стандарт обґрунтування рішення, що заснований на розгорнутому поясненні правових положень національного законодавства (ЄСПЛ акцентує, що вони не мають бути лаконічними); необхідність отримання інформації для «підтвердження або розвіювання конкретної підозри, на підставі якої було здійснено арешт».

Відповідно до означених стандартів, що мають бути керівними під час прийняття кримінального процесуального рішення у формі відповідного документа, їх складення не може бути формальним, а в кожному окремому випадку завжди буде індивідуальним. Це залежить від кількості та ефективності проведених процесуальних заходів щодо отримання інформації, що покладається в основу кримінального процесуального рішення. Окрім того, ці фактичні дані мають бути чітко відображені у кримінальному процесуальному рішенні уповноважених суб'єктів органів досудового розслідування та підтверджені іншими матеріалами кримінального провадження або матеріалами оперативно-розшукової діяльності.

Список використаних джерел

- [1] Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.04.2025).
- [2] Бажанов М. И. Законность и обоснованность основных судебных актов в советском уголовном судопроизводстве : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Харьк. юрид. ин-т. Харьков, 1967. 34 с.
- [3] Грошевий Ю. М. Правові властивості вироку – акту правосуддя : навч. посіб. Харків : Укр. юрид. акад., 1994. 46 с.
- [4] Зеленецкий В. С., Глинская Н. В. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины : монографія. Харьков : Страйд, 2006. 336 с.
- [5] Глинська Н. В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень : монографія. Київ : Істина, 2014. 588 с.
- [6] Глинська Н. В. Обґрунтування рішень у кримінальному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 20 с.
- [7] Столітній А. В., Туркот М. С., Шмаленя С. В., Севрук Ю. Г. Клопотання прокурора у кримінальному провадженні : наук.-практ. посіб. Київ : Норма права, 2022. 265 с.
- [8] Чистякова А. Повідомлення про підозру : наук.-практ. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 212 с.
- [9] Конституція України : офіц. текст від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.04.2025).
- [10] Ухвала Зарічного районного суду м. Суми від 10.03.2023 р., судове провадження № 1-ксс/591/730/23. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/109466779> (дата звернення: 15.04.2025).
- [11] Ухвала Зарічного районного суду м. Суми від 28.08.2024 р., судове провадження № 1-ксс/591/2514/24. URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/121243705> (дата звернення: 15.04.2025).

- [12] Ухвала Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 26.09.2023 р., судово провадження № 1-кц/583/1469/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113769250> (дата звернення: 15.04.2025).
- [13] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.04.2025).
- [14] Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 02.12.2012 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 15.04.2025).
- [15] Стандарти досудового розслідування : наук.-практ. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 256 с.
- [16] Judgement in case «Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom» (Application No. 12244/86; 12245/86; 12383/86) from 30.08.1990. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-57721%22%7D> (last accessed: 15.04.2025).
- [17] Tumanyants A., Hetman H., Babanina V., Dovbush R. Features of ensuring the right to liberty and personal integrity in criminal proceedings under the conditions of martial law: Precedent practice of the European Court of Human Rights and ukrainian realities. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2023. Vol. 6, issue 2. P. 153–171. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6-2-n000226>.
- [18] Judgement in case "S., V. and A. v. Denmark" (Applications No. 35553/12, 36678/12 and 36711/12) from 22.10.2018. <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22tabview%22%3A%22document%22%2C%22itemid%22%3A%22001-187391%22%7D> (last accessed: 15.04.2025).
- [19] Judgement in case "Murray v. the United Kingdom" (Application No. 14310/88) from 28.10.1994. <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22tabview%22%3A%22document%22%2C%22itemid%22%3A%22001-57895%22%7D> (last accessed: 15.04.2025).
- [20] Judgement in case "X. v. Switzerland" (Applications No. 8500/79) from 14.09.1979. <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22itemid%22%3A%22001-74247%22%7D> (last accessed: 15.04.2025).
- [21] Judgement in case "Erdagöz v. Turkey" (Application no. 127/1996/945/746) from 22.10.1997. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22itemid%22%3A%22001-58108%22%7D> (last accessed: 15.04.2025).
- [22] Judgement in case "Jalloh v. Germany" (Application no. 54810/00) from 11.07.2006. <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22tabview%22%3A%22document%22%2C%22itemid%22%3A%22001-76307%22%7D>.
- [23] Vapniarchuk V. V., Kaplina O. V., Titko I. A., Maryniv V. I., Lazukova O. V. The Burden of Criminal Procedural Proof. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2019. Quarterly Vol. X, issue 1(39). P. 386-394. [https://doi.org/10.14505/jarle.v10.1\(39\).40](https://doi.org/10.14505/jarle.v10.1(39).40).
- [24] Vapniarchuk V. V., Trofymenko V. M., Shylo O. G., Maryniv V. I. Standards of Criminal Procedure Evidence. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2018. Quarterly Vol. IX, issue 7(37). Craiova, Romania. P. 2462-2470. [https://doi.org/10.14505/jarle.v9.7\(37\).34](https://doi.org/10.14505/jarle.v9.7(37).34).

References

- [1] Criminal Procedure Code of Ukraine. (April 13, 2012). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
- [2] Bazhanov, M.I. (1967). *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. Doctoral Thesis. Kharkiv: Kharkiv Law Institute.

- [3] Hroshevyi, Yu.M. (1994). Legal properties of a verdict – an act of justice. Kharkiv: Ukrainian Law Academy.
- [4] Zelenetskyi, V.S., & Glinskaya, N.V. (2006). *Theory and practice of the justification of decisions in the criminal process of Ukraine*. Kharkiv: "Straid".
- [5] Glinskaya, N.V. (2014). *Conceptual aims to establish and ensure standards of integrity in criminal procedural decisions*. Kyiv: Istyna.
- [6] Glinskaya, N.V. (2003). *Justification of Decisions in Criminal Procedure*. Ph.D. Thesis. Kharkiv: Yaroslav Mudryi National Law University.
- [7] Stolitnii, A.V., Turkot, M.S., Shmalenia, S.V., & Sevruk, Yu.H. (2022). Prosecutor's motion in criminal proceedings. Kyiv: "Norma prava".
- [8] Chystiakova, A. (2023). Reporting a suspicion. Kyiv: Yurinkom Inter.
- [9] Constitution of Ukraine. (June 28, 1996). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
- [10] Decision of the Zarechny District Court (Sumi), case No. 1-кк/591/730/23. (March 10, 2023). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109466779>.
- [11] Decision (Рішення) of the Zarechny District Court (Sumi), case No. 1-кк/591/2514/24. (August 28, 2024). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121243705>.
- [12] Decision of the Okhtyrskyi City District Court of Sumy Region, case No. (1-кк/583/1469/23. September 26, 2023). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113769250>.
- [13] Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. (1950). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
- [14] Law of Ukraine No. 3477-IV "Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms" (December 2, 2012). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
- [15] Standards of pre-trial investigation. (2024). Kyiv: Yurinkom Inter.
- [16] Judgement in case "Fox, Campbell and Hartley" (Application No. 12244/86; 12245/86; 12383/86). (August 30, 1990). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-57721%22%7D>.
- [17] Tumanyants, A., Hetman, H., Babanina, V., Dovbash, R. (2023). Features of ensuring the right to liberty and personal integrity in criminal proceedings under the conditions of martial law: Precedent practice of the European Court of Human Rights and ukrainian realities. *Access to Justice in Eastern Europe*, 6(2), 153-171. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.2-n000226>.
- [18] Judgement in case "S., V. and A. v. Denmark" (Applications No. 35553/12, 36678/12 and 36711/12). (October 22, 2018). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22tabview%22%3A%22document%22%2C%22itemid%22%3A%22001-187391%22%7D>.
- [19] Judgement in case "Murray v. the United Kingdom" (Application No. 14310/88). (October 28, 1994). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22tabview%22%3A%22document%22%2C%22itemid%22%3A%22001-57895%22%7D>.
- [20] Judgement in case "X. v. Switzerland" (Applications No. 8500/79). (September 14, 1979). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22itemid%22%3A%22001-74247%22%7D>.
- [21] Judgement in case "Erdagöz v. Turkey" (Application No. 127/1996/945/746). (October 22, 1997). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22itemid%22%3A%22001-58108%22%7D>.

- [22] Judgement in case "Jalloh v. Germany" (Application no. 54810/00). (July 11, 2006). Retrieved from [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22tabview%22:\[%22document%22,%22itemid%22:\[%22001-76307%22\]\]](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22tabview%22:[%22document%22,%22itemid%22:[%22001-76307%22]]).
- [23] Vapniarchuk, V.V., Kaplina, O.V., Titko, I.A., Maryniv, V.I., & Lazukova, O.V. (2019). The Burden of Criminal Procedural Proof. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, X, 1(39), 386-394. [https://doi.org/10.14505//jarle.v10.1\(39\).40](https://doi.org/10.14505//jarle.v10.1(39).40).
- [24] Vapniarchuk, V.V., Trofymenko, V.M., Shylo, O.G., & Maryniv, V.I. (2018). Standards of Criminal Procedure Evidence. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. IX, 7(37), 2462-2470. [https://doi.org/10.14505//jarle.v9.7\(37\).34](https://doi.org/10.14505//jarle.v9.7(37).34).

Галина Миколаївна Гетьман

кандидатка юридичних наук
асистентка кафедри кримінального процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна
e-mail: g.m.getman@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0003-0872-3660

Halyna M. Hetman

Ph.D. in Law
Assistant Lecturer of the Department of Criminal Procedure
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77 Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: g.m.getman@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0003-0872-3660

Рекомендоване цитування: Гетьман Г. М. Стандарти обґрунтованості кримінальних процесуальних рішень у кримінальному процесі. *Проблеми законності*. 2025. Вип. 169. С. 146–161. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.169.327003>.

Suggested Citation: Hetman, H.M. (2025). Standards of the Validity of Criminal Procedural Decisions in Criminal Proceedings. *Problems of Legality*, 169, 146-161. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.169.327003>.

Статтю подано / Submitted: 01.04.2025
Доопрацьовано / Revised: 05.05.2025
Схвалено до друку / Accepted: 30.06.2025
Опубліковано / Published: 02.07.2025